

WOJCIECH ECKARDT

WSP w Bydgoszczy

PRAKTYKA A DZIAŁALNOŚĆ PEDAGOGICZNA

Podstawowym założeniem, będącym punktem wyjścia dla napisania niniejszego artykułu, jest stwierdzenie, że praktyka stanowi niezwykle ważny element działalności pedagogicznej. Ponieważ samo pojęcie praktyki jest wieloznaczne, jakkolwiek zawsze odnoszone do pracy człowieka, należy tu dokonać pewnego zróżnicowania tego pojęcia. I tak można tu wyróżnić:

- 1) praktykę jako kategorię filozoficzną, stanowiącą podstawowy element teorii poznania,
- 2) praktykę rozumianą jako odbywanie określonego stażu pracy w celu zdobycia doświadczenia zawodowego,
- 3) praktykę rozumianą jako wykonywanie zawodu (praktyka lekarska, praktyka adwokacka),
- 4) praktykę jako formę kultu religijnego (praktyki religijne).

W niniejszym artykule praktykę rozumiemy jako odbywanie określonego stażu i wykonywanie zawodu. Praktyka w tym znaczeniu stanowi element poznawania i przekształcania otaczającej nas rzeczywistości, poprzez czynne w tej rzeczywistości uczestniczenie. Wynika stąd wniosek, iż praktyka w tym znaczeniu może być także rozpatrywana jako kategoria filozoficzna. Można tu więc postawić tezę, że podane powyżej zróżnicowanie pojęcia praktyki ma wyłącznie umowny, poglądowy charakter. Każde bowiem rozumienie praktyki ma swój rodowód w kategoriach filozoficznych.

Rozważania o praktyce jako kategorii wyłącznie filozoficznej nie są celem niniejszego opracowania, stąd też ta kategoria praktyki stanowić będzie jedynie punkt odniesienia dla rozważań o pedagogicznych aspektach praktyki.

Czy działalność pedagogiczną można zaliczyć do praktyki wychodząc z założeń kategorii filozoficznych? Nie ma co do tego zgodności wśród filozofów, wynikają te niezgodności z różnicy w podejściu do samego słowa "praktyka". Większość jednak uznaje działalność pedagogiczną jako praktykę, dodając przy tym, że podstawą praktyki jest działalność materialna człowieka.

J. Ładosz pisze: "Oto praktyką zwykło się nazywać w odniesieniu do teorii pedagogicznej całokształt działalności wychowawczej (wraz z jej efektami), całokształt obejmujący także przyswajanie wychowywanym określonych działań intelektualnych ... Jeśli zdawać sobie sprawę z odmiennej konotacji praktyki z jaką tu mamy do czynienia, oraz z tego, iż nie jest ona specyficzna dla marksistowskiej filozofii, nie ma potrzeby wzywać do porzucenia takiego sposobu mówienia. Wszelkie reformatorskie propozycje w zakresie terminologii byłyby zbędne i z tego względu, iż prowadziłyby do zaprzepaszczenia głębokiej analogii jaka zachodzi między samą działalnością teoretyczną a działalnością w stosunku do niej praktyczną, oraz działalnością teoretyczną w ogóle a praktyką materialną w sensie specyficznym dla marksizmu... Co więcej - nabycie umiejętności określonych działań intelektualnych nie zachodzi jak wiadomo, nigdy na drodze werbalnego tylko przekazania idealnej treści operacji logicznych. Ostatecznie więc teoretyczna działalność pedagogiczna czy logiko-matematyczna wyrasta z praktyki w sensie przez nas zaproponowanym i na niej się opiera. Tyle, że od praktyki dzielą je pośrednie ogni-

wa teoretycznej, intelektualnej działalności"¹ .

Zaprezentowany powyżej pogląd wyraźnie wskazuje na dwa elementy:

- sama działalność pedagogiczna jest praktyką, gdyż łączy w sobie dwa rodzaje działalności: teoretyczną i praktyczną,
- nabycie określonych umiejętności pozwalających na późniejszą działalność człowieka (nie tylko w sferze materialnej) jest możliwe tylko poprzez połączenie teorii i praktyki.

Praktyka jest problemem, na którym skupia się uwaga pedagogów, jest elementem dydaktyki. Wykorzystywana ona jest w podstawowych zasadach dydaktycznych, łączenia teorii z praktyką czy poglądowości operatywnej i innych. Wracając do teoretycznych rozważań na temat praktyki warto przytoczyć niektóre inne opinie.

A. Spirkin uważa, iż "działalność naukowo-praktyczna, zmysłowo-przedmiotowa związana z wykorzystaniem przyrządów, aparatury w toku eksperymentów - to także praktyka"² . Według K. Martela do praktyki zalicza się także pozamaterialna działalność człowieka, na przykład naukowa, estetyczna i pedagogiczna³ .

Trzeba jednak stwierdzić, że nie wszyscy zgadzają się z takim poglądem. Nie uznaje działalności pozamaterialnej T.M. Jaroszewski. Uznaje on, że sfera praktyki w sensie marksowskim zawiera w sobie tylko wyróżnioną sferę działań tj. działania przedmiotowe, przekształcające obiekty materialne⁴ . Czeski filozof K. Kosik twierdzi, że praktyka oprócz przedmiotowej działalności człowieka obejmuje także kształtowanie przedmiotu ludzkiego⁵ .

Każda praktyka jest nierozzerwanie związana z pracą człowieka. Aby jednak człowiek mógł sprawnie i skutecznie działać, osiągając w efektywny sposób zamierzony cel, musi posiadać odpowiednią wiedzę. Wiedza więc stanowi pierwsze ogniwo do łań-

cucha praktyki. A więc działalność pedagogiczną, mającą na celu uzyskiwanie tej wiedzy przez wychowanków, należy zaliczyć do kategorii praktyki. Praktyka jest pewną formą kształcenia, zawierającą w sobie bardzo istotny etap w tymże procesie, jak połączenie teorii z praktyką, którego prawidłowe organizowanie warunkuje twórcze postawy, operatywność i funkcjonalność wiedzy. Właściwe, pogłębione rozwiązywanie pogranicza teorii i praktyki, warunkuje działanie na poziomie wyższym, zwłaszcza takich jego komponentów jak samodzielność i świadomość⁶. Ostatecznym celem praktyki jest wykształcenie określonych umiejętności, pozwalających na pełne wykorzystanie wiedzy, zdolności i predyspozycji człowieka, dla realizacji zamierzonego celu.

Praktyki w procesie kształcenia nauczycieli

Zawód nauczyciela posiada swoją określoną specyfikę. Warunkuje to oczywiście sposób i specyfikę kształcenia nauczycieli, głównie przez przygotowanie ich do realizacji funkcji dydaktycznych i wychowawczych. Wspomniane zaś przygotowanie zawiera w sobie zarówno elementy teorii jak i praktyki. Jak pisze S. Krawcewicz: "W kształceniu praktycznym nauczycieli nie mamy też najbardziej właściwych rozwiązań programowo-dydaktycznych i organizacyjnych. Funkcjonują dotychczas różne modele tego kształcenia, przy czym coraz silniej podkreślana jest ciągłość i równoległość kształcenia teoretycznego i praktycznego"⁷.

Wnikliwe spojrzenie na problem praktyki zawarte jest w słowach: "Umiejętności praktyczne można opanować tylko w konkretnych, metodologicznie i programowo założonych sytuacjach. I nie chodzi tu o zwykłą codzienną praktykę, która może hamować ambicje, utrwaląc złe nawyki, prowadzić do rutyny i schematyzmu.

Kształcenie praktyczne powinno przygotowywać nauczyciela do krytycznego spojrzenia na działalność pedagogiczną, na utrwalone schematy postępowania, na przygotowanie do ciągłej, twórczej rekonstrukcji swojego doświadczenia"⁸. Określając rolę i funkcje praktyk nauczycielskich należy wpiern precyzyjnie i trafnie określić rolę i funkcje jakie ma spełniać nauczyciel. W tym zakresie przeprowadzono szereg badań, a także ukazały się liczne publikacje, że wymienię tylko niektórych autorów: L. Bandura, J. Jakubowski, W. Kalina, M. Kozakiewicz, J. Kozłowski, S. Krawcewicz, K. Lech, J. Legowicz, J. Szczepański, Z. Mysłakowski, W. Okoń, B. Suchodolski, J. Szwarz i in.

Według B. Suchodolskiego "... umiejętności pedagogiczne zapewniające powodzenie w zawodzie nauczycielskim są wykształcalne, a mistrzostwo pedagogiczne jest osiągalne, lecz jedynie w drodze wnikliwego studiowania teorii (opanowywania wiedzy psychologicznej i pedagogicznej) oraz rozwijania umiejętności i sprawności stosowania jej w praktyce"⁹. Szczególnie ten ostatni element jest, według kuratorów i samych nauczycieli, na stosunkowo niskim poziomie. Sytuacja taka jest wynikiem, można powiedzieć, braku tzw. stażu zawodowego w momencie rozpoczynania pracy zawodowej. Następuje bezpośrednie przejście młodego człowieka ze statusu studenta do statusu pełnoprawnego, samodzielnego nauczyciela. Istnieje w tym okresie u nauczyciela duża rozbieżność pomiędzy jego wiedzą teoretyczną a umiejętnościami praktycznymi. Potocznie mówi się o braku praktyki pedagogicznej. Wyjściowy, podstawowy zasób umiejętności praktycznych winien przyszłemu nauczycielowi zapewnić właściwy i dobrze zorganizowany system praktyk studenckich. A. Przeclawska pisze, że żadna praktyka pedagogiczna nie nauczy zawodu, natomiast może dać pewne predyspo-

zycje do dobrego wykonywania zawodu, może stworzyć podstawy, które pozwolą wychowankom realizować zawód w taki sposób, w jaki chcielibyśmy aby ten zawód był wykonywany¹⁰. Nie można zgodzić się z tym, że praktyka daje pewne predyspozycje, gdyż te jako takie są cechą wrodzoną. Praktyka daje podstawy praktycznego przygotowania do zawodu nauczyciela, a razem z przygotowaniem teoretycznym uczy wychowanków zawodu. Natomiast dalsza praktyka nauczyciela rozumiana jako wykonywanie zawodu, przy właściwym do niego podejściu, prowadzi do wzrostu poziomu jakościowego, do mistrzostwa w zawodzie. Dalsze rozważania wymagają określenia funkcji spełnianych przez praktyki. Trzy podstawowe funkcje praktyki wymienia W. Okoń¹¹:

- funkcja poznawcza (jako źródło poznania),
- funkcja sprawdzająca (weryfikująca teorię),
- funkcja wykonawca (przekształcanie rzeczywistości, działanie).

Za najważniejszą uznaje on funkcję przekształcania rzeczywistości, a więc praktycznego działania. Praktyka studencka powinna spełniać wszystkie trzy funkcje. Powinna więc, przekształcając rzeczywistość, jednocześnie służyć weryfikacji zdobywanej w szkole wiedzy teoretycznej oraz zdobywaniu nowej wiedzy, której z książek czerpać nie sposób. Poza podanymi, wymienia się następujące, inne funkcje praktyki¹²:

- funkcja wychowawcza (w szerokim aspekcie, nie tylko jako funkcja wychowania przez pracę).
- uczestnictwo w rzeczywistości wychowawczej w szkole,
- kształcenie umiejętności myślenia pedagogicznego,
- kształcenie wyobraźni pedagogicznej.

Bardzo istotnym elementem praktyki jest możliwość weryfikacji studentów w aspekcie ich predyspozycji i przydatności do zawo-

du nauczyciela. W czasie praktyki występuje możliwość sprawdzenia chęci i gotowości studentów do podjęcia obowiązków nauczycieli wychowawców w warunkach szkolnych, w czasie bezpośredniej konfrontacji studentów z rzeczywistością pracy zawodowej.

Programowo wyróżnia się następujące rodzaje praktyk pedagogicznych:

- praktyka asystencka,
- praktyka polegająca na hospitowaniu lekcji,
- praktyka polegająca na samodzielnym prowadzeniu lekcji.

Jako uzupełnienie występują praktyki typu wychowawczego, szczególnie w postaci opiekuństwa na koloniach i obozach.

Jakość i skuteczność (można mówić także o efektywności) praktyk, spełnienie wszystkich założonych funkcji uzależnione jest między innymi od modelu organizacyjnego, miejsca realizacji praktyk, a także od obsady kadrowej praktyk. Należy bezwarunkowo wykluczyć tutaj możliwość utrwalania przez studentów złych wzorców i nawyków, zrutynizowania i schematyzmu. Wszystkie trzy wymienione powyżej elementy, tj. model praktyki, miejsce praktyki i obsada kadrowa - uzależnione są przede wszystkim od nauczycieli metodyków z uczelni pedagogicznej, gdyż oni przygotowują i odpowiadają za merytoryczno-organizacyjną stronę praktyk. Praktyka, jak każda działalność człowieka, winna być realizowana w cyklu organizacyjnym. Tak więc praktyka składa się z trzech podstawowych etapów: przygotowawczego, wykonawczego i kontrolno-podsumowującego. W każdym z tych etapów uczestniczy, w różnym co prawda stopniu, trzech uczestników praktyki, a mianowicie: student, metodyk, nauczyciel szkolny. Jakościowe efekty praktyki zależne są bezpośrednio od jakości uczestnictwa wyżej wymienionych w poszczególnych etapach praktyki. Wielokrotnie jakość ta

zależy od rangi jaką praktyka ma w danej uczelni. W uczelni kształcącej nauczycieli praktyka pedagogiczna powinna zajmować centralne miejsce. Jak pisze J. Kozłowski: "Tu powinna kształtować się koncepcja przyszłego nauczyciela, absolwenta uczelni i stosownie do tego celu musi rozwijać się cała strategia uczelni, by takich nauczycieli przygotować"¹³. Studia są pierwszym etapem kształtującym przyszłego nauczyciela, który z chwilą uzyskania dyplomu jest przygotowany teoretycznie i praktycznie do dalszego, własnego rozwoju zawodowego. Z chwilą ukończenia studiów nie może się także skończyć proces kształcenia nauczyciela. I to z wielu powodów. Między innymi dlatego, że: "najlepsze nawet studia nie mogą zastąpić praktyki zawodowej w utrwalaniu umiejętności zapoczątkowanych w uczelni, rozwijaniu ich i nabywaniu dalszych, zwłaszcza pedagogicznych, których opanowanie wymaga wielu lat coraz doskonalszego stosowania. Żadna uczelnia nie może zastąpić doświadczenia zawodowego stanowiącego źródło i warunek dojrzewania pedagogicznego, samodoskonalenia nauczyciela, zabezpieczającego go przed szkodliwym zrutynizowaniem w pracy z młodzieżą"¹⁴. Można w tym miejscu postawić tezę, że praktyka spełnia pierwszoplanową rolę w okresie studiów, a także jest czynnikiem doskonalącym warsztat zawodowy nauczyciela w okresie jego czynnej pracy zawodowej.

Podsumowanie

Artykuł miał do spełnienia następujące cele:

- Wykazanie, iż praktyka pedagogiczna ze względu na swoje cechy zalicza się do ogólnej kategorii praktyki, rozumianej także w kategoriach filozoficznych materialistycznej teorii poznania.

- Uzasadnienie tezy o szczególnie ważnej roli i funkcjach praktyki pedagogicznej w całokształcie procesu kształcenia nauczyciela.

Niezależnie od powyższego wykazano, że ogólny model przygotowania zawodowego nauczyciela powinien zakładać równoległe kształcenie teoretyczne i praktyczne. Teoria i praktyka egzystuje w tym procesie w układzie sprzężeń zwrotnych, każda z nich wnosi i pobiera od drugiej określone składniki, bez których jej istnienie byłoby nieproduktywne. Początek zawodowej działalności nauczyciela ma swoje miejsce w czasie studiów (praktyki pedagogiczne), a kontynuacja tego procesu występuje w okresie całej jego czynnej pracy zawodowej. W świetle powyższych rozważań rola praktyki, jej znaczenie w procesie kształcenia nauczyciela ma pierwszoplanowe znaczenie. Powinno mieć to swoje implikacje w całokształcie systemu kształcenia nauczycieli. Rzecz w tym by dostrzegali to nie tylko metodycy.

PRZYPISY

- 1 J. Ładosz, Uwagi o pojęciu praktyki w filozofii marksistowskiej, Acta Universitatis Vratislaviensis, nr 78/1968
- 2 A. Spirkin, Zarys filozofii marksistowskiej, Warszawa 1968 s. 243-243
- 3 K. Martel, Podstawowe zagadnienia marksistowskiej teorii poznania, Warszawa 1963 s. 192-193
- 4 T.M. Jaroszewski, Rozważania o praktyce, Warszawa PWN 1974 s. 112, 125
- 5 K. Kosik, Dialektika konkretniho. Studie o problematice človéka a svéta, Praha 1965 s. 156

- 6 M. Jakowicka, Rola i miejsce praktyk pedagogicznych w systemie kształcenia nauczycieli, Zielona Góra, Wyd.Uczeln. WSP 1976 s. 5
- 7 S. Krawcewicz, Współczesne problemy zawodu nauczyciela, KiW 1979 s. 189
- 8 Tamże s. 190
- 9 Pedagogika, red. B. Suchodolski, Warszawa PWN 1985 s. 723
- 10 A. Przecławska, Rola praktyk w kształceniu pedagogicznym na szczeblu wyższym, W: Rola i miejsce praktyk pedagogicznych w systemie kształcenia nauczycieli, Zielona Góra WSP 1976 s. 14
- 11 W. Okoń, Elementy dydaktyki szkoły wyższej, Warszawa PWN 1973 s. 293
- 12 A. Przecławska, op. cit. s. 14-15
- 13 J. Kozłowski, O nowy kształt praktyk pedagogicznych w procesie kształcenia nauczycieli, W: Rola i miejsce ... Op. cit., s. 116
- 14 Dydaktyka techniki, red. H. Pochanke, Warszawa PWN 1985, s. 330

Практика и педагогическая деятельность

Содержание

В статье "Практика и педагогическая деятельность" обсуждается вопрос практики как элемента педагогической деятельности, включающей стажировку и выполнение профессии.

Рассматривая общую категорию практики, с учётом философских категорий материалистической теории познания, доказываются тезисы о особенно важной роли педагогической практики в целом процессе образования учителей.